

Saana Vahvelainen

**”PALJON ON PUHUTTU SODAN
AINEELLISISTA MENETYKSISTÄ JA
ALUELUOVUTUKSISTA, MUTTA EIVÄTKÖ
LAPSET JA NUORISO OLE KALLEIN
OMAISUUTEMME?”**

SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajien näkemykset
lastensiirroista eduskunnan keskusteluissa valtiopäivillä
1950

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Aineopintojen tutkielma
Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Saana Vahvelainen: ”Paljon on puhuttu sodan aineellisista menetyksistä ja alueluovutuksista, mutta eivätkö lapset ja nuoriso ole kallein omaisuutemme?”. SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajien näkemykset lastensiirroista eduskunnan keskusteluissa valtiopäivillä 1950

Aineopintojen tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Tammikuu 2020

Suomesta lähetettiin jatkosodan aikana turvaan yhteensä noin 70 000 lasta, joista suurin osa sijoittui Ruotsiin. Vaikka lastensiirtotoiminnan alkaessa tarkoituksena oli, että kaikki Ruotsiin lähteneet lapset palaavat takaisin Suomeen, eri arvioiden mukaan lapsia jäi lopullisesti palaamatta 7000–15 000. Pommitusten, elintarvikepulan ja huonon hygienian vuoksi lastensiirtotoimintaa on pidetty jopa hengenpelastusoperaationa. Siitä huolimatta toiminta on herättänyt myös paljon vastustusta. Erityisesti kritiikkiä annettiin sotien jälkeen, kun alkoi käydä selväksi, että kaikki suomalaiset vanhemmat eivät saakaan lapsiaan Ruotsista takaisin.

Tässä aineopintojen tutkielmassa selvitetään, miten vasemmistopuolueiden naiskansanedustajat suhtautuivat lastensiirtoihin ja kuinka he kantaansa perustelivat, sekä miten sukupuoli ja puolueusta vaikuttivat vasemmistopuolueiden naiskansanedustajien kantoihin. Vasemmistopuolueiden (SDP:n ja SKDL:n) naiskansanedustajat on valittu tutkimuskohteeksi, koska yleisesti puolueet suhtautuivat lastensiirtoihin hyvin eri tavalla. SDP puolusteli ja kiitteli ruotsalaisilta saatua apua hyvien pohjoismaisten ammattiyhdistysliikesuhteiden turvaamiseksi. SKDL se sijaan arvosteli voimakkaasti lastensiirtoja järjestäneitä viranomaisia. Myös sotien jälkeinen poliittinen tilanne ja vasemmistopuolueiden välinen valtataistelu työväestön edustamisesta tekevät kysymyksenasettelusta mielenkiintoisen. Tutkimuksen aineistona olen käyttänyt vuoden 1950 valtiopäivillä käytyjä eduskunnan täysistuntokeskusteluja, jotka löytyvät digitoituna valtiopäiväasiakirjoina Eduskunnan Arkistosta. Tutkimus on tehty temaattisella analyysillä.

Tulosten perusteella vasemmistopuolueiden naiskansanedustajat eivät olleet laajalla rintamalla aktiivisia eduskuntakeskustelussa. Keskusteluun osallistuneet perustelivat näkemyksiään neljällä eri teemalla, jotka olivat kiintymyssuhde, suomalaisten oikeus lapsiin, ruotsalaisten tyytyväisyys ja lastensiirrot poliittisena välineenä. Puolueusta vaikutti merkittävästi siihen, miten naiskansanedustajat kysymykseen suhtautuivat. SDP:lle oli tärkeää puolustella omaa poliittista toimintaa niin lastensiirtotoimintaan lähtemisestä kuin hallitusvastuussa olemisesta lapsia palauttaessa. Lisäksi kiittollisuuden ja ymmärryksen osoittaminen ruotsalaisille oli SDP:n politiikan kannalta tärkeää. SKDL:n naiskansanedustajat kritisoivat SDP:n toimintaa ja vaativat voimakkaasti lasten Suomeen saamista sekä taloudellisen tuen tarjoamista työläisperheille, jotta heidän on mahdollista käydä oikeustaistelua ja saada lapsensa takaisin kotiin. Erityisen vahvana keskustelussa oli pyrkimys edesauttaa omaa politiikkaa lastensiirtojen käsittelemisen avulla. Tämä näytti vaikuttaneen keskustelussa sukupuolta enemmän.

Avainsanat: Lastensiirrot, sotalapset, eduskunta, SDP, SKDL

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuksen taustaa	1
1.2. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen rakenne	2
2. Lastensiirtotoiminta: syyt ja toteutus	4
3. Eduskuntakeskustelu lasten palauttamisesta	7
3.1. Keskustelun taustaa	7
3.2. Keskustelu täysistunnossa	9
4. Puheenvuorot täysistunnossa	11
4.1. Kiintymyssuhde	11
4.2. Suomalaisten oikeus lapsiin	12
4.3. Ruotsalaisten tyytyväisyys	16
4.4. Lastensiirrot poliittisena välineenä	18
5. Lopuksi	22
Lähteet	25
Kirjallisuus	25

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen taustaa

Talvi- ja jatkosodan runtelemassa Suomessa syntyi mahdollisuus evakuoida lapsia tilapäisesti hoitoon muihin Pohjoismaihin. Talvisodan aikana lasten lähettäminen oli huomattavasti vähäisempää, ja vasta jatkosodan aikana lastensiirtotoiminta kasvoi merkittävästi. Suomesta lähetettiin jatkosodan aikana pois yhteensä noin 70 000 lasta, joista Ruotsiin viranomaisten kautta lähetettyjä oli 48 628. Vaikka lastensiirtotoiminnan alkaessa tarkoituksena oli, että kaikki Ruotsiin lähteneet lapset palaavat takaisin Suomeen, näin ei kuitenkaan käynyt. Vuoteen 1949 mennessä Ruotsiin lähetetyistä lapsista oli palannut Suomeen ainoastaan 32 775, joka oli selvästi vähemmän kuin sinne lähteneiden lasten määrä. Lopullisesti eri arvioiden mukaan lapsia jäi palaamatta 7000–15 000 eikä kadonneiden lasten määrästä ole tarkkaa tietoa.¹

Jatkosota koettiin Suomessa lapsille niin vaaralliseksi ajanjaksoksi, että lastensiirtoja Ruotsiin on pidetty jopa hengenpelastusoperaationa. Sotaan liittyneet pommitukset mutta myös elintarvikkeiden riittämättömyys, huono hygienia ja herkkä vastustuskyky olisivat tehneet lasten selviytymisestä sodan aikana haastavaa. Myös lapsikuolleisuus, erityisesti imeväiskuolleisuus, oli sotavuosina selvästi aikaisempaa korkeammassa lukemissa. Sotalasten muistot ja kokemukset ovat hyvin erilaisia. Joillekin lapsille erokokemukset ovat olleet hyvinkin traumaattiset, vaikka tarkoituksena olikin pelastaa heidän elämänsä sodan runtelemassa Suomessa.²

Lastensiirrot herättivät keskustelua ja vastustusta jo jatkosodan aikana. Kritiikkiä esitettiin myös sotien jälkeen, kun alkoi selvitä, että pelot lasten pysyvistä Ruotsiin jäämisestä olivat käymässä toteen. Poliittisessa keskustelussa myös puolueet jakoutuivat, kun toiset puolustelivat ja kiittelivät ruotsalaisten auttamishalua lasten huolehtimisessa ja toiset kritisivat koko lastensiirtotoimintaa.³

Lastensiirtotoiminnasta ja suomalaisista sotalapsista talvi- ja jatkosodan aikana on tehty jonkin verran tutkimusta. Pentti Kaven on tutkinut kysymystä jo vuonna 1985 ilmestyneessä teoksessaan *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset*. Myöhemmin hän on myös väitellyt samasta aiheesta tohtoriksi vuonna 2010. Hänen väitöskirjansa *Humanitaarisuuden varjossa: Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen* käsittelee lastensiirtotoiminnan poliittisia puolia. Kaven on itse ollut myös sotalapsi,

¹ Kaven 1985 13, 102; Kaven 2010, 9–13, 18; Kirves 2007, 104.

² Kaven 1985, 18–21; Kirves 2007, 103; Näre & Kirves 2010, 24–25.

³ Kaven 2010.

ja hänet on jatkosodan aikana lähetetty turvaan Ruotsiin.⁴ Myös Jenni Kirves on tutkinut lastensiirtotoimintaa ja sotalasten kokemuksia. Hän on artikkeleillaan ollut toimittamassa useita jatkosotaa käsitteleviä teoksia, kuten vuonna 2007 julkaistu *Haavoitettu Lapsuus: Sodassa koettua* ja siitä vuonna 2010 ilmestynyt päivitetty versio *Sodan kasvattamat*.⁵ Nämä edellä mainitut teokset luovat pitkälti tutkielmassa käyttämäni taustakirjallisuuden ja aikaisemman tutkimuksen.

1.2. Tutkimusasetelma ja tutkimuksen rakenne

Tutkimuskohteenani on lasten Suomeen palauttamisesta käyty poliittinen keskustelu eduskunnassa vuonna 1950. Aikaisempaa tutkimusta on tehty juurikin siitä näkökulmasta, mitä poliittisia perusteluja lastensiirtotoiminnalle ja sotalasten palauttamiselle on annettu, sekä miten eri puolueet ovat eronneet näkemyksillään toisistaan. Keskityn itse vasemmistopuolueiden eli Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (myöhemmin käytetään lyhennettä SDP) ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (myöhemmin SKDL) naiskansanedustajien puheisiin ja kannanottoihin. Olen asettanut tutkimukselleni kaksi tutkimuskysymystä. Miten vasemmistopuolueiden naiskansanedustajat suhtautuivat lastensiirtoihin ja kuinka he kantaansa perustelivat? Miten sukupuoli ja puoluetusta vaikuttivat vasemmistopuolueiden naiskansanedustajien kantoihin?

Kysymys on mielenkiintoinen, koska vasemmistopuolueet suhtautuivat lastensiirtoihin hyvin eri tavalla. Yleisesti SDP puolueena puolusteli lastensiirtoja ja ruotsalaisten toimintaa, koska heillä oli vahvat pohjoismaiset ammattiyhdistysliikesuhteet, eivätkä he voineet kritisoida ruotsalaisten anteliaisuutta suhteiden heikkenemisen pelossa. Kaksi SKDL:n kansanedustajaa sen sijaan oli mukana muiden puolueiden edustajien kanssa vaatimassa toimenpiteitä, joiden avulla Ruotsissa vielä olevia lapsia saataisiin palautettua Suomeen. SKDL arvosteli myös voimakkaasti lastensiirtoja järjestäneitä viranomaisia.⁶ Lisäksi sotien jälkeinen poliittinen tilanne Suomessa vaikutti siihen, että vasemmistopuolueiden keskinäiset välit olivat ristiriitaiset. Suomen Kommunistisen puolueen (SKP:n) tavoitteena oli saada koko työväestö taakseen SKDL:n avustamana. Sen vuoksi SDP ja SKDL kävivätkin 1940-luvun lopulla kiivasta valtataistelua siitä, kuka Suomessa edustaa ja ajaa työväestön asiaa. Myös käydyn valtataistelun vuoksi on mielenkiintoista käsitellä juuri SDP:n ja SKDL:n suhtautumista lastensiirtoihin.⁷

⁴ Kaven 1985; Kaven 2010.

⁵ Kirves 2007; Kirves 2010.

⁶ Kaven 2010, 30, 166.

⁷ Holmila & Mikkonen 2015, 128–132.

Vasemmistopuolueista tarkastelun kohteeksi olen valinnut naiset, koska naisten ja miesten roolit sekä asema yhteiskunnassa oli 1900-luvun puolessa välissä varsin erilaiset. Naiseutta määritettiin pitkälti hoivaamisen kautta, johon yhdistettiin huolenpitoa ja rakkautta.⁸ Sukupuolieroja kuvasti hyvin se, että naiseuteen liitettiin vahvasti kodin sisäiset asiat ja kodin ulkopuolinen toiminta, mutta julkiset tehtävät kuuluivat mieheyteen. Sukupuoliroolit määrittivät myös äidin ja isän rooleja perheissä. Äidin ollessa hoivaaja ja huolenpitäjä isä vastasi auktoriteetista ja elättämisestä sekä monissa perheissä myös työntekoon opettamisesta ja kasvattamisesta. Sota tosin laajensi naisten elinpiiriä kodin ulkopuolella ja sotien jälkeen alettiinkin käydä kamppailua vanhojen ja uusien sukupuoliroolinäkemyksen välillä.⁹ Perinteisen sukupuolikäsityksen mukaisesti naiset voisivat nähdä lasten lähettämisen pois äitiensä luota inhimillisenä kysymyksenä. Toisaalta yhtä lailla saattoi olla mahdollista, että myös miehet ajattelivat näin sukupuolikäsityksestä huolimatta. Peilaankin SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajien puheita muiden kansanedustajien käyttämiin puheenvuoroihin huomioiden puhujan sukupuolen ja puoluetustan.

Aineistona käytän vuoden 1950 valtiopäiväasiakirjoja. Valtiopäiväasiakirjat on lajiteltu asiakirjoihin, pöytäkirjoihin ja liitteisiin. Käytän näistä asiakirjoja ja pöytäkirjoja. Asiakirjoina tallennetaan muun muassa hallituksen esitykset, valiokuntamietinnöt ja -lausunnot sekä erilaiset kertomukset. Pöytäkirjoista selviää täysistuntojen eteneminen, kuten kansanedustajien pitämät puheenvuorot, äänestysten kulut ja tehdyt päätökset. Ajallinen rajausta vuoteen 1950 on tehty siitä syystä, että sinä vuonna eduskunnassa käsiteltiin perustuslakivaliokunnan mietintöä hallituksen vuonna 1948 tehdyistä toimenpiteistä.¹⁰ Tämän mietinnön eduskuntakäsittelyn yhteydessä keskusteluun nousi Ruotsissa vielä olleet noin 15 000 sotalasta ja heidän Suomeen palauttamiseen liittyvät kysymykset.¹¹

Keskityn valtiopäiväasiakirjoista tutkimaan yksittäisten SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajien puheenvuoroja ja tutkin niitä suhteessa muihin eduskuntakeskusteluissa käytettyihin puheenvuoroihin. Eduskunnassa keskusteltiin lastensiiroista kuitenkin varsin vähän. Sen vuoksi tarkoitukseni oli käyttää lähdemateriaalia tukevana aineistona SDP:n ja SKDL:n äänenkannattalehtiä eli Suomen Sosiaalidemokraatin sekä Vapaa Sana -lehden toukokuun 1950 numeroita¹². Oletin, että puolueet tai niiden merkittävät toimijat olisivat

⁸ Anttonen & Zechner 2009, 18–20.

⁹ Nevala & Hytönen 2015, 153–154 & Nevala-Nurmi 2014, 235–236.

¹⁰ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen toimenpiteistään vuonna 1948 antaman kertomuksen johdosta. Eduskunnan arkisto (EA). Valtiopäiväasiakirjat (VPA). Asiakirjat. 1950.

¹¹ Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 776–790.

¹² Eduskunnan täysistunnoissa käsiteltiin hallituksen kertomusta vuodelta 1948 ja keskusteltiin lastensiiroista 12. ja 23.5.1950. Päiväjärjestys. Täysistunto 31. 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 704; Päiväjärjestys. Täysistunto 33. 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 761.

kirjoittaneet lastensiirroista puolueen lehtiin kysymyksen ollessa esillä eduskunnassa. Lehdissä ei kysymystä kuitenkaan erityisemmin käsitelty, joten ne eivät juurikaan tuoneet mitään lisää eduskuntakeskusteluille.

Tutkimusmenetelmänä käytän temaattista analyysiä (teemoittelua). Sen tarkoituksena on jäsentellä aineistoa sanallisesti teemoihin, joiden avulla on sitten mahdollista tehdä tutkimustehtävän edellyttämiä päätelmiä. Teemoittelu on siis luokitteluun perustuva menetelmä, jossa selvitetään, mitä kustakin esiin nousevasta teemasta eli aihepiiristä on sanottu. Olen tutustunut kansanedustajien puheenvuorojen sisältöihin ja yksinkertaistanut niistä löytyviä lasten palauttamiseen liittyviä näkemyksiä. Lopuksi olen nimennyt aineistosta tunnistettavat teemat. Olen hyödyntänyt analyysissä teoriaohjaavaa analyysiä, jonka voidaan katsoa osuvan teoria- ja aineistolähtöisen analyysin välimaastoon. Siinä tarkoituksena on tehdä analyysiä aineiston ehdoilla, mutta käyttää aikaisempaa tietoa apuna ja ohjenuorana. Erona teorialähtöiseen analyysiin siinä mikään aikaisemmin luotu teoria ei kuitenkaan määrittele aineiston analyysiä. Aikaisempi tutkimus ei siis ole määritellyt sitä, minkälaisia teemoja lähdeaineistostani etsin. Olen kuitenkin hyödyntänyt lastensiirroista ja sotalapsista aikaisemmin tehtyä tutkimusta nimetessäni aineistosta tunnistamiani teemoja ja tehdessäni päätelmiä löytämistäni havainnoista.¹³

Tutkimuksen rakenne etenee siten, että luvussa kaksi esittelen lastensiirtotoimintaa yleisesti, minkälaisilla syillä lastensiirtoja jatkosodan aikana perusteltiin sekä miten lastensiirrot toteutettiin. Luvussa kolme esittelen vuoden 1950 valtiopäivillä käydyn eduskuntakeskustelun taustoja. Varsinainen käsittelyluku on luku neljä, jossa selvitän, mitä SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajat eduskunnassa puhuivat, mitä mieltä he olivat lastensiirroista ja minkälaisilla teemoilla he kantaansa perustelivat. Loppuluvussa viisi kokoaan vielä yhteen tutkimukseni päätelmät.

2. Lastensiirtotoiminta: syyt ja toteutus

Lapsia lähetettiin Ruotsiin jo heti talvisodan alettua, mutta silloin toiminta oli vielä pitkälti yksityistä ja huomattavasti pienimuotoisempaa. Talvisodan aikana Ruotsiin lähetettiin noin 2000 suomalaista lasta. Jatkosodan alkaessa lastensiirtotoimintaa alettiin suunnitella järjestelmällisemmin ja laajemmin. Ensin Suomessa lapsien kuljettamista pidettiin liian kalliina, joten tarjottua apua toivottiin mieluummin materiaalisena avustuksena. Ruotsalaiset eivät olleet tähän halukkaita, mutta olivat valmiita maksamaan suomalaisten lasten siirrosta aiheutuvia kustannuksia, mikäli Suomessa lastensiirtoja pidetään toivottuina. Lopulta lastensiirtoihin päädyttiin, kun Ruotsi lupautui maksamaan nämä kuljetuskustannukset. Suomessa

¹³ Tuomi & Sarajärvi 2018.

perustettiin lastensiirtokomitea¹⁴ hoitamaan lasten lähettämistä. Ruotsissa toimintaa organisoivat Ruotsin Punainen Risti. Vilkkaimmillaan sotalasten lähettäminen oli vuosina 1941–1942, jolloin lapsia lähetettiin noin 21 000 ja 1944–1945, jolloin lapsia lähetettiin noin 31 000.¹⁵

Lasten lähettämiseksi oli monia syitä. Kaikkien vanhempien syistä ei kuitenkaan ole varmaa tietoa, koska osa oli jättänyt ilmoittamatta lähettämisen syyn. Yleisin syy oli kuitenkin lähettää lapsi evakuoitavilta alueilta turvaan Ruotsiin, koska lapset olisivat olleet uudelleen asuttaessa hidasteena. Erityisesti Karjalan alueelta lähti paljon lapsia Ruotsiin. Toinen suuri joukko sotalapsia olivat kaupunkilaislapset. Heitä lähti erityisesti pääkaupungista Helsingistä, koska pommitusuhan vuoksi siellä oli sota-aikana erityisen vaarallista. Ilmapommituksia suurempi uhka lapsille sota-aikana olivat kuitenkin tarttuvat lastentaudit, koska he olivat ruuan puutteen vuoksi aliravittuna alttiimpia erilaisille sairauksille. Myös lapsen sairaus tai sotaorvoksi jääminen olivat syitä Ruotsiin lähtemisen taustalla.¹⁶

Suomessa ajateltiin myös, että lapset oli tärkeä saada pois sodan tieltä, jolloin ruoka- ja vaatetarvikkeita säästyivät niistä ensisijassa tarvitseville miehille rintamalle. Elintarvikepuula oli todellinen ongelma, ja tämä oli mainittu lastensiirtojen syyksi myös lastensiirtokomitean pöytäkirjassa. Oletuksena oli, että lapset saisivat heille paremmin sopivan ja riittävän ravinnon Ruotsissa. Onkin arvioitu, että Ruotsissa odottava aineellinen hyvä, erityisesti ravinto, meni lähettämispäätöksessä tunteellisten tekijöiden ohitse.¹⁷

Lastensiirtoja perusteltiin myös sillä, ettei rintamalla olevien miesten tarvitse kantaa huolta lastensa turvallisuudesta, kun he ovat turvassa Ruotsissa. Lapsien lähettäminen nähtiin myös työllisyyttä parantavana toimenpiteenä, kun työssäkäyvillä naisilla ei ollut enää lastenhoidollisia ongelmia, vaan heidät saatiin työvoimaksi sotateollisuuteen. Myös lastenhuoltoviranomaiset hyötyivät lastensiirtotoiminnasta, kun sen seurauksena huostaanotot yllättäen vähenivät Helsingissä. Lastensiirroissa ei ollut kuitenkaan kyse pelkästään humanitaarisista syistä, vaan taustalla vaikuttivat myös poliittiset perusteet. Lasten siirtämisen Ruotsiin katsottiin vahvistavan pohjoismaisia suhteita ja ennen kaikkea oman lapsen olemista Ruotsissa pidettiin siteenä länteen.¹⁸

¹⁴ Sosiaaliministeriön alaisuuteen 3.9.1941 perustettu lastensiirtokomitea järjesti suomalaislasten matkat Ruotsiin. Se keskittyi toiminnassaan enemmän järjestämään lastensiirrot logistisena operaationa henkisten kysymysten jäädessä vähemmälle huomiolle. Lastensiirtokomitea ja ministeriö toimivat tiivisti yhteistyössä, sillä ministeriö esimerkiksi määritteli siirrettävien lasten valintaperusteita sekä vaikutti paluumatkojen ajoitukseen. Kavén 2010, 13.

¹⁵ Kavén 1985, 53–55, 90; Kirves 2007, 103–104, 107.

¹⁶ Kavén 2010, 96; Kirves 2007, 107.

¹⁷ Kavén 1985, 57–58; Kirves 2007, 104–107.

¹⁸ Kavén 2010, 96 & 277. Kirves 2007, 104.

Kun lastensiirtotoiminnasta oli Suomessa päätetty, aloitettiin aktiivinen lähtemisen mainostaminen. Lastensiirtotoiminnasta kerrottiin lapsille koulussa, lastensiirtokomitea esitti aiheesta filmejä, vapaaehtoisia lähtijöitä etsittiin lehti-ilmoituksilla ja epävirallisia tiedotuskanavia pitkin välitettiin tietoa sekä kokemuksia jo lähteneistä lapsista. Lasten lähettämistä pidettiin lapsen etuoikeutena ja hyvän äidin merkinä. Lastensiirtotoiminta haluttiin toteuttaa, eikä sen mahdollisista huonoista puolista, kuten lasten pysyvästä jäämisestä Ruotsiin, puhuttu julkisesti vanhemmille.¹⁹

Lasten lähettäminen ei ollut vanhemmille mitenkään helppo paikka. Sekä lapset että vanhemmat teeskentelivät jäähyväisten hetkellä olevansa vahvempia kuin todellisuudessa olivat. Lisäksi ajateltiin, etteivät vanhemmat voi näyttää ahdistuksen tunteitaan lähteville lapsille. Kaikista vaikeinta vanhemmista erottaminen oli pienille lapsille, jotka eivät ymmärtäneet tapahtumia ja niiden syitä ja jotka yhtäkkiä eivät päässetkään enää äidin luokse. Pieniä lapsia vietiin jopa nukkuvina kuljetusjuniin, koska sen ajateltiin olevan lasta kohtaan lempein tapa eroamiselle.²⁰

Lastensiirtotoimintaa myös kritisoitiin, erityisesti poliittisista toimijoista Isänmaallinen kansaliike (IKL), maalaisliitto ja kokoomus arvostelivat lasten lähettämistä eduskunnassa vuonna 1942. Jo silloin he osasivat pelätä, että lasten lähettämiseen liittyy riskinä lasten pysyvä jääminen Ruotsiin adoption kautta. IKL tekikin helmikuussa 1942 toivomusaloitteen Suomen lainsäädännön muuttamiseksi siten, ettei ”Suomen kansalaista missään vieraassa maassa voitaisi ottaa lapseksi ilman Suomen oikeusministerin lupaa”.²¹ Myös huolestunut lehtikirjoittelu lisääntyi, kun vuoden 1941 jälkeen alkoi valjeta, kuinka laajasta toiminnasta lastensiirroissa oli kyse. Lopulta sensuurissa päätettiin kieltää lasten Ruotsiin lähettämisen kritisointi. Sensuuri meni jopa niin pitkälle, että myös eduskunnassa kansanedustajien puheista määrättiin poistettavaksi kaikki negatiiviset näkemykset.²²

¹⁹ Kavén 1985, 75–77; Kirves 2007, 104.

²⁰ Kirves 2007, 112.

²¹ Kavén 2010, 28–29.

²² Kavén 1985, 59, 72–74.

3. Eduskuntakeskustelu lasten palauttamisesta

3.1. Keskustelun taustaa

SDP:n ja SKDL:n eduskuntaryhmät olivat vaalikaudella 1948–1950 vahvasti miesenemmistöisiä. SDP:llä oli 54 kansanedustajaa, joista naisia oli kahdeksan ja miehiä 46. SKDL:n kansanedustajia oli 38, joista naisia oli viisi ja miehiä 33.²³

Vuoden 1948 heinäkuussa käytyjen eduskuntavaalien jälkeen, joissa SKDL oli kärsinyt merkittävän 11 kansanedustajan tappion,²⁴ toimintansa aloitti Karl-August Fagerholmin vähemmistöhallitus, jonka ministerit (yhtä virkamiesministeriä lukuun ottamatta) olivat kaikki SDP:n edustajia. Fagerholmin hallitus toimi maaliskuuhun 1950 saakka, ja tuona aikana SDP:n kansanedustaja Tyyne Leivo-Larsson oli ainoa valtioneuvoston naisjäsen. Hän toimi koko hallituskauden ministerinä sosiaaliministeriössä sekä varsinaisena sosiaaliministerinä kahden viikon ajan maaliskuussa 1949.²⁵

Fagerholmin hallitus antoi vuoden 1949 valtiopäivillä eduskunnalle tiedoksi kertomuksen hallituksen toimenpiteistä vuonna 1948. Kertomus lähetettiin silloin käsiteltäväksi perustuslakivaliokunnalle, joka antoi kertomuksesta oman mietintönsä valtiopäivillä 1950. Kertomuksessa selvitettiin myös lastensiirtoihin ja lapsien Suomeen palauttamiseen liittyviä toimia. Kertomuksesta kävi ilmi, että lastensiirtokomitea lopetti toimintansa hallituksen toimikaudella 1.10.1948. Lastensiirtokomitean kerrottiin järjestäneen Ruotsiin 54 646 lapsen siirron, ja heistä Suomeen oli palannut 48 457 lasta.²⁶

Jatkosodan päätyttyä ja rauhan tultua lastensiirtokomitea alkoikin kotiuttaa lapsia Suomeen vuonna 1945. Palauttaminen oli vilkkaimmillaan vuosina 1945–1947, ja kun eduskunnassa keskusteltiin vuonna 1950 lasten palauttaminen oli käytännössä jo hiipunut. Perusajatus oli, että kaikki sodan aikana Ruotsiin lähetetyt lapset palaavat takaisin Suomeen. Käytännössä palauttaminen ei kuitenkaan sujunut suunnitellulla tavalla. Kävi esimerkiksi ilmi, että sosiaaliset syyt, kuten varattomuus, tai lapsesta vieraantuminen vaikuttivat siihen, että perheet eivät enää halunneet lapsiaan takaisin kotiin. Lastensiirtokomitea oli lapsia lähettäessä ottanut vanhemmilta kirjallisena sitoumuksen, että lasta ei jätetä pysyvästi Ruotsiin missään olotiloissa. Se osoittautui kuitenkin vanhempien puolelta merkityksettömäksi, kun side lapseen oli katkennut. Ruotsalaiset eivät olleet myöskään valmiita luopumaan lapsista, joihin olivat jo kiintyneet, ja monilla ruotsalaisilla

²³ Eduskunnan Keskuskanslia 1948, 130.

²⁴ Mickelsson 2015, 137

²⁵ Valtioneuvosto. Fagerholmin hallitus. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m1/32> (luettu 6.3.2019).

²⁶ Kertomus hallituksen toimenpiteistä vuonna 1948. EA. VPA. Asiakirjat. 1949, Neljäs osa, 141–142; Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen toimenpiteistään vuonna 1948 antaman kertomuksen johdosta. EA. VPA. Asiakirjat. 1950.

vanhemmilla oli halukkuutta adoptoida lapsi. Lasten kotiuttamisoperaatiosta tulikin paljon oletettua vaikeampaa. Huoltajuusriitojen vuoksi suomalaiset vanhemmat päätyivät myös oikeuteen Ruotsin tuomioistuimessa kasvattivanhempia vastaan.²⁷ Näiden oikeudellisten kysymysten selvittämiseksi oli sosiaaliministerinä tuolloin toiminut Leivo-Larsson perustanut uuden komitean. Se päätyi ehdottamaan taloudellista apua niille vanhemmille, joiden lapsi oli lähetetty Ruotsiin viranomaisten myötävaikutuksella ja joiden vaatimuksia saada lapsensa takaisin pidettiin oikeutettuina.²⁸

Hallituksen kertomuksessa todettiin vielä lisäksi, että sosiaaliministeriö oli lastensiirtokomitean lopetettua asettanut yksityisen toimikunnan, jonka tehtävänä oli jatkossa hoitaa lasten Suomeen palauttamista sekä kotiin palanneiden lasten jälkihuoltoa.²⁹ Siten lasten Suomeen palauttamiseksi tehtävän työn oli tarkoitus jatkua, vaikka lastensiirtokomitea oli lopettanutkin toimintansa.

Perustuslakivaliokunta teki oman mietintönsä hallituksen kertomuksen johdosta. SDP:n kansanedustajista perustuslakivaliokunnassa oli mietintöä käsittelemässä Gunnar Henriksson, Heikki Hykkäälä, Jussi Raatikainen ja Martta Salmela-Järvinen. SKDL:stä käsittelyyn osallistui Sylvi-Kyllikki Kilpi, Elli Stenberg ja Eino Tainio. Perustuslakivaliokunnan enemmistön päätöksellä mietinnössä ei lausuttu mitään liittyen hallituksen toimenpiteisiin lapsien Suomeen palauttamiseen liittyen. Tästä Stenberg ja Tainio yhdessä neljän muun (maalaisliiton ja kokoomuksen) kansanedustajan kanssa olivat jättäneet vastalauseen, jolla ehdottivat, että eduskunta ottaisi mietintöön lisää sisältöä. He halusivat mietinnössä tuotavan ilmi, että Ruotsissa oli edelleen 15 000 sotilasta, joista kolmannes oli sosiaaliministeriön asettaman lastensiirtokomitean lähettämiä. Lisäksi vastalauseessa haluttiin mietintöön lisättävän, että perustuslakivaliokunta oli saanut tietoonsa ristiriitoja lasten vanhempien ja kasvatusvanhempien välillä lapsen palauttamiseen liittyen. Vastalauseen jättäneet edustajat halusivat myös, että todetaan sosiaaliministeriön tehneen asiassa kaikkensa, mutta perustuslakivaliokunta odottaa, että toimenpiteitä lasten Suomeen saamiseksi jatketaan edelleen ja että vanhempia, jotka haluavat lapsensa takaisin kotiin, tuetaan taloudellisesti.³⁰ Tätä mietintöä käsiteltiin eduskunnassa toukokuussa 1950, jolloin keskusteluissa kansanedustajat esittivät omia näkemyksiään Ruotsiin lähetetyistä lapsista sekä heidän Suomeen palauttamisestaan.

²⁷ Kaven 2010, 171–175; Kirves 2010, 107–108.

²⁸ Kaven 1985, 102, 109.

²⁹ Kertomus hallituksen toimenpiteistä vuonna 1948. EA. VPA. Asiakirjat. 1949, Neljäs osa, 141–142.

³⁰ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen toimenpiteistään vuonna 1948 antaman kertomuksen johdosta. EA. VPA. Asiakirjat. 1950.

3.2. Keskustelu täysistunnossa

Eduskunnassa keskusteltiin vuoden 1950 valtiopäivillä Ruotsissa olevien lasten palauttamista toukokuussa kahteen kertaan. Molemmilla kerroilla eduskunnan päiväjärjestyksessä oli kertomus hallituksen toimenpiteistä vuonna 1948 ja siihen liittyvä perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17. Asia päätettiin panna pöydälle toukokuun 12. päivänä³¹, joten se oli uudelleen istunnossa käsittelyssä toukokuun 23. päivänä.³²

SDP:n naiskansanedustajista Tyyne Leivo-Larsson oli ainoa, joka osallistui eduskunnan täysistunnossa keskusteluun lastensiirtotoiminnasta ja hänkin ainoastaan yhden puheenvuoron verran jälkimmäisessä istunnossa 23. toukokuuta.³³ Muut SDP:n naiskansanedustajat eivät siten olleet keskustelussa millään tapaa aktiivisia. Ilmeisesti he jakoivat näkemykset, joita muut SDP:n edustajat esittivät istunnossa, sekä pitivät perustuslakivaliokunnan mietintöä ja puolueensa muodostaman hallituksen toimintaa riittävänä.

SKDL:n naiskansanedustajista keskusteluun osallistuivat Irma Torvi sekä Elli Stenberg. Irma Torvi käytti yhden puheenvuoron sekä täysistunnossa toukokuun 12.päivänä että toukokuun 23.päivänä. Elli Stenberg sen sijaan oli äänessä jälkimmäisessä istunnossa yhteensä kolme kertaa.³⁴ Kolme muuta SKDL:n naiskansanedustajaa eivät osallistuneet täysistuntokeskusteluun. Heistä kansanedustaja Sylvi-Kyllikki Kilpi oli perustuslakivaliokunnassa ollut hyväksymässä mietintöä sellaisenaan eikä osallistunut puoluetoveriensa tapaan mietinnöstä jätettyyn vastalauseeseen. Kilpi oli vuoteen 1945 asti kuulunut SDP:hen, ja hän oli ollut myös itse lastensiirtotoiminnassa mukana.³⁵ SKDL ei siis ollut lastensiirtotoiminnan kritiikissään yhtenäinen. SKDL:n mieskansanedustajista Yrjö Leino ja Eino Kilpi pitivät täysistunnossa puheen hallituksen toimintakertomukseen liittyen, mutta heistä kumpikaan ei ottanut sanallakaan kantaa lasten palauttamiseen liittyvään keskusteluun.³⁶ Keskusteluun täysistunnossa 23.5. osallistui myös yksittäisiä kansanedustajia maalaisliitosta, kokoomuksesta ja RKP:stä.

³¹ Puhemies. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 727.

³² Päiväjärjestys. Täysistunto 31. 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 704; Päiväjärjestys. Täysistunto 33. 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 761.

³³ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–786.

³⁴ Irma Torven puheenvuorot. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950, 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726, 787–788; Elli Stenbergin puheenvuorot. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 776–779, 783, 788–789.

³⁵ Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 17 hallituksen toimenpiteistään vuonna 1948 antaman kertomuksen johdosta. EA. VPA. Asiakirjat. 1950; Kaven 2010, 190.

³⁶ Yrjö Leinon puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. Valtiopäiväasiakirjat. Pöytäkirjat. 1950, 789; Eino Kilven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 780–782.

Täysistuntokeskustelussa toukokuun 23. päivänä maalaisliiton kansanedustaja Juho Annala teki esityksen, että perustuslakivaliokunnan mietintöön jätetyn vastalauseen mukaisesti mietintöön lisättäisiin kappale:

Valiokunta on vielä kiinnittänyt huomiota siihen, että sodan aikana Ruotsiin siirretyistä lapsista 15 päivänä syyskuuta 1949 oli kotimaahan palaamatta noin 15,000, joista kolmas osa oli sinne sosiaaliministeriön asettaman, kertomusvuonna toimintansa lopettaneen lastensiirtokomitean välityksellä siirrettyjä ja loput yksityistietä matkustaneita. Eräissä tapauksissa on valiokunnan saamien tietojen mukaan myös syntynyt ristiriitoja lapsen vanhempien ja ruotsalaisten kasvatusvanhempien välillä lapsen palauttamisesta. Todeten, että sosiaaliministeriö on tehnyt voitavansa lasten palauttamiseksi kotimaahan, valiokunta odottaa, että tätä tarkoittavia toimenpiteitä edelleen tarmokkaasti jatketaan ja taloudellisesti tuetaan niitä vanhempia, jotka haluavat saada lapsensa takaisin kotiin.³⁷

Eduskunnassa keskusteltiinkin tämän lausunnon lisäämisestä perustuslakivaliokunnan mietintöön ja lopuksi asiasta myös äänestettiin. Äänestyksen tuloksena annettiin 86 jaa-ääntä perustuslakivaliokunnan ehdotuksen hyväksymiseksi ja 76 ei-ääntä lausunnon lisäämiseksi. Kaikki SDP:n kahdeksan naiskansanedustajaa äänesti perustuslakivaliokunnan ehdotuksen hyväksymisen puolesta. SKDL:n viidestä naiskansanedustajasta neljä (mukaan lukien keskustelussa äänessä olleet Irma Torvi ja Elli Stenberg) äänesti lausunnon lisäämisen puolesta. Sylvi-Kyllikki Kilpi oli SKDL:n naiskansanedustajista ainoa, joka äänesti perustuslakivaliokunnan mietinnön puolesta, kuten hän oli tehnyt myös valiokunnassa.³⁸

Passiivisuus tai muun puolueen mukana äänestäminen ei kuitenkaan välttämättä kerro, etteivätkö myös SDP:n naiskansanedustajat olisi välittäneet lasten kohtalosta. On hyvä huomioida, että eduskunnan mielipidettä ei koskaan kysytty, kun päätöstä lasten Ruotsiin lähettämisestä tehtiin.³⁹ Kansanedustajilla ei siten ollut esimerkiksi vastuuta puolustella aikaisempia sanomisiaan tai äänestyspäätöksiään. Lasten palauttamiseen kantaaottavan lausunnon lisääminen perustuslakivaliokunnan mietintöön oli oma irrallinen kokonaisuutensa,⁴⁰ eikä se siten varsinaisesti liittynyt siihen, mitä mieltä naiskansanedustajat olivat ylipäänsä lasten Ruotsiin lähettämisestä.

³⁷ Juho Annalan puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 782–783.

³⁸ Äänestys ed. Annalan ehdotuksesta. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 790.

³⁹ Kaven 1985, 115.

⁴⁰ Mt., 115.

4. Puheenvuorot täysistunnossa

4.1. Kiintymyssuhde

Lastensiirtoihin ja lasten palauttamiseen liittyviä kysymyksiä käsiteltiin täysistuntokeskustelussa useasta eri näkökulmasta. Ensimmäinen selkeä teema, joka keskusteluissa esiintyi, oli kiintymyssuhde. Teemaa käsiteltiin niin suomalaisten vanhempien kuin myös sekä lapsen että kasvatusvanhemman kannalta ja tehtiin sen kautta ymmärrettävämmäksi, miksi lapsia on edelleen Ruotsissa.

SKDL:n Irma Torvi esitti huolensa siitä, että suomalaisia vanhempia oli vapaaehtoisesti antamassa lapsensa jäädä Ruotsiin. Oli vanhempia, jotka eivät halunneet, että lapsi joutui tulemaan Suomeen vaatimattomimpiin oloihin. Heidän oli vaikea kohdata myös sitä, että lapsi kaipasi kasvatusvanhempiaan ja saattaisi suhtautua suomalaisiin vanhempiin jopa vihamielisesti. Torvi toi esiin myös sen, että tilanne oli ollut äideille hyvin vaikea. He eivät voineet sodan aikana lastaan turvaan lähettäessä aavistaa, että suhde tulisi katkeamaan tai että tehty päätös ei ollutkaan lapselle parhaaksi.⁴¹

Sotalasten kokemuksia onkin tutkittu paljon: yhtenä esimerkiksi kasvatustieteilijä Cecilia Heilala. Hänen mukaansa 64 prosenttia sotalapsista koki eron ruotsalaisista kasvatusvanhemmista vaikeaksi. 39 prosenttia koki vieraantuneensa synnyinperheestään Ruotsissa olonsa aikana. Suomeen palanneilla sotalapsilla esiintyi myös halua palata takaisin Ruotsiin. Sotalapsuusaika ei ollut lapsille helppoa, koska sitä määrittivät paljon vaihtuvat sekä katkeilevat ihmissuhteet ja tunnesiteet. Syntymäperheissä oletettiin lasten sopeutuvan nopeasti takaisin kotioloihin ja vanhempien saattoikin olla vaikea seurata lasten kaipuuta kasvatusvanhempia kohtaan. Lapsille vaikeutta taas oli näiden tunteiden käsittelyssä. Monissa perheissä kuitenkin ymmärrettiin tilanne ja lasten annettiin pitää yhteyttä kasvatusvanhempiinsa.⁴²

Myös SDP:n Tyyne Leivo-Larsson perusteli näkemyksiään kiintymyssuhteen kautta. Hän toi esiin, että lasten palauttamiseen liittyvien kysymysten kanssa oltiin jo myöhässä. Lasten Suomeen siirtäminen olisi pitänyt toteuttaa jo vuosina 1945 ja 1946. Kun lapset olivat olleet jo kauemmin kasvatusvanhempiensa luona, heille oli muodostunut vahva kiintymyssuhde, minkä vuoksi lähteminen oli vaikeampaa kuin se olisi ollut aikaisemmin. Hän perusteli kiintymyssuhteella myös kasvatusvanhempien vaikeutta luopua lapsesta, koska he olivat luonnollisesti kiintyneet hoitamaansa lapseen ja saattoivat olla huolissaan, mikäli lapsella oli pelkoja joutuessaan jälleen uuteen ympäristöön. Molemmien puolisen kiintymyssuhteen vuoksi ero voi olla lapselle

⁴¹ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726.

⁴² Malinen & Tamminen 2017, 72, 75–76.

hyvinkin vaikea. Leivo-Larsson näkikin ruotsalaisten kasvatustavojen lapsista luopumisen vaikeuden inhimillisenä toimintana, eikä tästä syystä heitä saanut ”heittää kivellä”.⁴³

Ruotsissa ei yleisesti oltukaan mielellään palauttamassa lapsia, koska ruotsalaiset epäilivät palauttamisen sodasta kärsineisiin ja puutteellisiin olosuhteisiin aiheuttavan lapsille psyykkisiä seurauksia. Lasten annettiin olla edelleen Ruotsissa ja jatkaa esimerkiksi aloitettua ammattiopetusta. Kasvatustavojen vetosivat myös lasten pitämiseksi Ruotsissa lasten puutteelliseen suomen kielen taitoon sekä heidän parempiin mahdollisuuksiin tarjota lapselle hyvinvointia. Myöskään kaikki lapset eivät olleet halukkaita lähtemään takaisin Suomeen, vaan he kokivat tulleen jätettyksi.⁴⁴

Yhdistän kiintymyssuhdeteemaan myös Leivo-Larssonin puheessaan esiin tuomat huolet Ruotsissa pitkään olleiden lasten sielullisista haitoista. Hän perusteli näitä haittoja juurikin tarpeettoman pitkällä Ruotsissa olemisen ajalla, jolloin kiintymyssuhde oli jatkuvasti vahvistunut. Hän myös vertasi, että nämä sielulliset haitat olivat olleet pahempia kuin terveydelliset haitat sellaisilla lapsilla, jotka ovat aikaisemmin palautettu Suomeen.⁴⁵

Sotalapseksi lähtemisen terveydellisiä vaikutuksia on tutkittu paljon, mutta sen psyykkisistä vaikutuksista on saatu ristiriitaisiakin tuloksia. Toiset tutkijat korostavat sotalapseksi lähtemisen synnyttämiä traumoja, joilla on pitkiäkin vaikutuksia. Lapsilla on havaittu olevan myös kodittomuuden ja juurettomuuden tunteita. Erokokemusten lisäksi myös oman äidinkielen menettämistä lapsuudessa on pidetty kehityksen kannalta ongelmallisena, ja se on voinut aiheuttaa jopa pysyvän vaikeuden itsensä ilmaisussa. Toiset taas ovat pitäneet vaikeuksia tilapäisinä ja vähäisinä, koska ne olivat vain lyhytaikaisia ja koska lapset ovat hyviä sopeutumaan muutoksiin. Ennen Suomeen jääneillä lapsilla on ollut vaikeampaa, kun sota-ajan Suomessa eläneiden lasten on todettu kärsineen muun muassa traumaattisista kokemuksista sekä heikommasta fyysisestä terveydentilasta.⁴⁶

4.2. Suomalaisen oikeus lapsiin

Toinen teema on suomalaisen oikeus lapsiin, ja sitä esiintyi puheenvuoroissa paljon. Sen taustalla keskusteluissa nousivat esiin perustelut, miksi lapset oli saatava takaisin Suomeen. Kokonaisuuteen kuuluu

⁴³ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–786.

⁴⁴ Kirves 2007, 126–127.

⁴⁵ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 785.

⁴⁶ Kirves 2007, 135–136; Malinen & Tamminen 2017, 72.

kolme alateemaa: vanhempien oikeus lapseensa sekä Suomen kansan oikeus lapsiin ja samalla myös kansan vastuu lapsista.

SKDL:n Irma Torvi argumentoi lasten Suomeen palauttamista erityisesti vanhempien oikeuden kautta. Molemmissa puheissaan hän toi esiin, ettei vanhemmilla ollut tarkoitus luopua lapsesta, kun he sodan aikana tekivät päätöksen lapsen Ruotsiin lähettämisestä. Hän puolusteli lähettämispäätöksiä sillä, että sekä yhteiskunnan että vanhempien motiivina oli hankkia lapsille väliaikainen koti ja säästää lapset sodan kokemuksilta ja aliravitsemukselta.⁴⁷

Aikaisemman tutkimuksen mukaan moni äiti olisi itse asiassa ollut halukas lähtemään mukaan Ruotsiin lapsensa kanssa. Se ei kuitenkaan ollut mahdollista, koska naisten panosta tarvittiin työnteossa kotirintamalla. Lasten ajateltiin olevan myös aikuisia parempia sopeutumaan muutokseen, eikä lasten Ruotsissa oleskelun oletettu olevan kovinkaan pitkäaikaista. Monet äidit kuitenkin ymmärsivät lasten lähettämiseen sekä lasten tunne-elämään liittyvät riskit ja tästä syystä päättivät olla lähettämästä omaa lastaan Ruotsiin. Tosiasiallisesti jälkikäteen on ymmärretty, että perheillä ja erityisesti äideillä ei monesti ollut muuta vaihtoehtoa kuin lähettää lapsensa Ruotsiin. Omien lasten lähettäminen pois kotoa on ollut vanhemmille kova päätös, eikä sen kaikkia seurauksia edes ymmärretty vielä lähettämisvaiheessa.⁴⁸

Useiden kansanedustajien puheenvuoroissa tuotiin esiin sitä, että valtion pitäisi taloudellisesti tukea niitä perheitä, joiden lapset ovat vielä Ruotsissa. SKDL:n Irma Torvi argumentoi, että eduskunnan vastuulla olisikin ollut huolehtia, että köyhimmilläkin suomalaisilla oli mahdollisuus saada lapsensa takaisin kotiin. Torvi toisti samaa näkemystään myös seuraavassa istunnossa, jolloin hän esitti, että valtion pitäisi tukea taloudellisesti niitä vanhempia, jotka haluavat saada lapsensa kotiin, mutta jotka eivät taloudellisesti selviä Ruotsin oikeudenkäyntikuluista.⁴⁹ Myös SKDL:n Elli Stenberg mainitsi puheenvuorossaan, että eduskunnan tehtävä on valvoa jokaisen suomalaisen vanhemman oikeutta saada oma lapsi kotiin ja tämä edellyttää perheiden taloudellista tukemista. Hän toi esiin myös mahdollisesti tehdyt muodolliset kasvattisopimukset, jotka eivät saa olla esteenä vanhempien oikeudelle saada lapsensa takaisin. Hän vaati jopa vastuuseen heitä, jotka olivat huijaamalla saaneet vanhemmat tekemään sitovampia sopimuksia kuin oli ollut tarkoitus.⁵⁰

⁴⁷ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726; Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787–788.

⁴⁸ Kirves 2007, 107, 136.

⁴⁹ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726; Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787–788.

⁵⁰ Elli Stenbergin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 776–779, 783, 788–789.

Myös keskusteluun osallistuneet mieskansanedustajat jakoivat ajatuksen, että suomalaisilla vanhemmilla tulee olla oikeus lapsiin. Se näkyi sekä maalaisliiton että kokoomuksen mieskansanedustajia puheenvuoroissa. Maalaisliiton Juho Annala perusteli ehdottamaansa tekstilisäystä⁵¹ juurikin suomalaisten oikeudella lapsiin. Hänen mukaansa on ennenkuulumatonta, ettei sodan aikana Ruotsiin lähetettyjä lapsia haluta nyt takaisin heidän vanhemmilleen. Lisäksi hän yhtyi vaatimukseen, että valtion pitäisi auttaa niitä vanhempia, jotka eivät taloudellisesti pysty itse huolehtimaan oikeudestaan omiin lapsiin.⁵² Myös Väinö Rankila jakoi saman ajatuksen, koska kannatti Annalan tekemää ehdotusta, muttei ottanut keskusteluun muulla tavalla kantaa.⁵³ Kokoomuksen Martti Kölli oli ollut perustuslakivaliokunnassa esittämässä mietintöön vastalauseita ja perusteli tätä vielä täysistunnossakin. Hänen mukaansa valiokunnalle oli kerrottu, että oikeustoimista johtuen lapsen Suomeen palauttaminen tulisi maksamaan noin 30 000 markkaa. Sen vuoksi valtion tulisi taloudellisesti tukea niitä perheitä, joiden lapset ovat vielä Ruotsissa, koska he suurimmaksi osaksi ovat vähävaraisia perheitä, joilla ei ole itsellään varaa oikeutta vaatia.⁵⁴ Myös kokoomuksen Johannes Wirtanen kannatti Annalan tekemää esitystä ja totesi lisäksi, että lapset on saatava Suomeen ”*ellei hyvällä niin pahalla*”.⁵⁵

Sotalapsia valitessa olikin painotettu nimenomaan sosiaalisia syitä ja se vuoksi suurin osa sotalapsista oli työläisperheistä. Myös elintarvikepula oli asutuskeskuksissa suuri todellinen ongelma ja tästä syystä lapsia lähetettiin näiltä alueilta paljon. Ruotsi vaikutti houkuttelevalta paikalta lapselle, koska siellä riittäisi ruokaa runsaasti eikä tarvitsisi kantaa huolta lasten selviytymisestä pommituksissa. Perheen sosiaalinen tausta huomioiden kyseessä oli monesti perheitä, joilla ei sitten ollut myöskään taloudellista mahdollisuutta selvittää oikeudenkäyntikuluista, joita lasten takaisin kotiin saaminen olisi edellyttänyt.⁵⁶

Myös SDP:n Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoroista löytyi vanhempien oikeus lapseen -teema. Tässä yhteydessä Leivo-Larsson myös kritisoi aikaisemman hallituksen sosiaaliministerinä toiminutta SKDL:n Matti Janhusta⁵⁷, joka ei ollut riittävästi huomioinut äidin suhdetta lapseen, koska ei ole lasten palauttamista ministerinä toimiessaan kiirehtinyt. Leivo-Larssonin mielestä olikin ollut täysin selvää, että vanhempien kuului saada lapsensa takaisin. Hän kuitenkin täydensi tätä vaatimustaan sillä, että vanhemmilla piti olla

⁵¹ esitetty sivulla 9.

⁵² Juho Annalan puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 782–783.

⁵³ Väinö Rankilan puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 783.

⁵⁴ Martti Köllin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 789.

⁵⁵ Johannes Wirtasen puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 783.

⁵⁶ Malinen & Tamminen 2017, 69.

⁵⁷ Matti Janhunen toimi ensin ministerinä sosiaaliministeriössä ja sitten varsinaisena sosiaaliministerinä maaliskuusta 1946 heinäkuuhun 1948. Valtioneuvosto. Ministerin tiedot. Janhunen Matti.

<https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m2/169>, (luettu 9.3.2019).

kykyä huolehtia lapsestaan.⁵⁸ Myös Leivo-Larsson viittasi puheessaan perheiden tukemisen tärkeyteen, jotta lapsi voisi palata takaisin luonnolliseen kotiinsa.

Asuntopula oli esimerkiksi vakava ongelma, joka saattoi vaikeuttaa vanhempien mahdollisuuksia ja kykyä huolehtia lapsistaan. Sotien jälkeen Suomessa kärsittiin nimittäin historian pahimmasta asuntopulasta. Tilanne oli pahinta erityisesti kaupungeissa, joihin siirtoväkeä oli suunnannut. Samoin jälleenrakennusteollisuus toi kaupunkeihin työntekijöitä muualta Suomesta. Monilla lapsiperheillä olikin sodan jälkeen hyvinkin ahtaat ja huonokuntoiset asuin olot. Oli myös tavallista, että perhe joutui asumaan erossa toisistaan, koska kaikki eivät yksinkertaisesti mahtuneet samaan paikkaan. Sotalapsien kotiinpaluuta sijaisperheistä jouduttiinkin myös lykkäämään asuntopulan vuoksi.⁵⁹

Suomalaisten oikeutta lapsiin käsiteltiin puheenvuoroissa myös koko kansan näkökulmasta. SKDL:n Irma Torvi pohti puheenvuorossaan vanhempien oikeuden ohella myös sitä, onko suomalaisten lasten vapaaehtoinen jättäminen Ruotsiin Suomelle merkityksetön asia. Suomen valtion ei varmaankaan ollut tarkoitus lastensiirtotoimintaan lähtiessä luovuttaa lapsia Ruotsille. Torvi painotti, ettei Suomi voi unohtaa näitä 15 000 lasta, jotka on hänen mielestään laskettava sotamenestykseksi Suomen kansalle. Hän muistutti myös lasten olevan Suomen kalleinta omaisuutta ja nyt he oppivat palvelemaan Ruotsia kotimaanaan. Lopuksi hän toi esiin, että oikeuden lisäksi Suomella on myös lapsista moraalinen vastuu.⁶⁰ Myös Elli Stenberg muistutti, ettei Suomella ole kansakuntana varaa menettää 15 000 lasta. Hän pohti myös sitä, mitä suomalaiset äidit ajattelevat kansanedustajien oikeudenvallonnasta, kun kotimaahansa karkotettujen sotarikollisten ja natsien perään itketään, mutta 15 000 lapsen palauttamisesta ei uskalleta puhua.⁶¹ Lasten menettäminen koko Suomen kansan näkökulmasta oli tunnistettavissa myös miesten pitämistä puheenvuoroista. Esimerkiksi maalaisliiton Väinö Okko perusteli lasten Suomeen palauttamista siitä näkökulmasta, ettei pienellä kansalla ole varaa jättää 15 000 lasta Ruotsiin.⁶²

SDP:n Tyyne Leivo-Larsson perusteli lasten Suomeen palauttamista myös suomalaisten vanhempien ottolapsi-halukkuudella. Hänen mukaansa Suomessa oli jatkuvasti perheitä, jotka olisivat olleet halukkaita ottamaan ottolapsen, mutta jotka eivät sitä olleet saaneet. Hän toi tämän näkökulman vielä uudestaan aivan puheensa lopussa esiin argumentoidessaan, että suomalaiset lapset oli saatava takaisin Suomeen hyvään kotiin, joko tukemalla omaan kotiin tai sitten ottolapsikotiin, jossa lapsella olisi mahdollisuus saada hyvää

⁵⁸ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 785–786.

⁵⁹ Malinen & Tamminen 2017, 60–67.

⁶⁰ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726; Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787–788.

⁶¹ Elli Stenbergin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 776–779.

⁶² Väinö Okon puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 783–784.

hoitoa ja kasvatusta.⁶³ Kaikki perheet eivät pystyneet ottamaan Suomeen palannutta lasta takaisin kotiin muuttuneiden tilanteiden vuoksi, joten oli myös mahdollista, että lapsi siirtyi Suomessa uusille kasvattivanhemmille tai lastenkotiin.⁶⁴

4.3. Ruotsalaisten tyytyväisyys

Kolmas teema, joka puheenvuoroista oli tunnistettavissa, on ruotsalaisten tyytyväisyys. Sen huomioimisen tarpeellisuutta perusteltiin, mutta myös kritisoitiin. Tähän teemaan kuuluivat ruotsalaisten tarjoamalla avulla ja pohjoismaisella sopimuksella tehdyt perustelut.

Valtioneuvosto oli päättänyt maaliskuussa 1946, että Suomeen oli saatava takaisin kaikki ne lapset, jotka Ruotsiin oli lähetetty lastensiirtokomitean toimesta. Ruotsissa ei päätöksestä pidetty alkuunkaan, ja se herätti siellä vastarintaa. Ruotsalaiset vetosivat näkemyksessään lasten parhaaseen, koska heidän mielestään ruotsalaisiin vanhempiin kiintyneitä lapsia ei pitäisi palauttaa Suomen puutteellisiin oloihin. Sen seurauksena valtioneuvosto lievensi ohjeistustaan uudella säädöksellä ja lopulta Ruotsiin oli kaikkien halukkaiden käytännössä mahdollista jäädä. Eduskunnan ei tuolloin 1940-luvun lopulla onnistunut tiukentaa valtioneuvoston antamaa ohjetta, koska asia koettiin poliittisesti arkaluontoiseksi eikä haluttu antaa kuvaa suomalaisten kiittämättömyydestä ruotsalaisilta saatua apua kohtaan.⁶⁵

SDP:n Tyyne Leivo-Larsson toi puheenvuorossaan vahvasti esiin ruotsalaisten tyytyväisyydestä huolehtimista. Tähän kuului osittain myös kiintymyssuhdeteemaan yhdistetty kasvatusvanhemmille muodostuneen kiintymyssuhteen huomioiminen. Leivo-Larsson sympatisoi pitkään lasta hoitaneita ruotsalaisia kasvatusvanhempia ja teki sitä kautta lapsesta luopumisen vaikeuden ymmärrettäväksi. Hän jopa näkemystensä perusteluissa siteerasi eduskunnan sen hetkistä puhemies Fagerholmia sanoessaan:

Kun näitä lapsia aikoinaan lähetettiin Ruotsiin, silloin nykyinen eduskunnan puhemies Fagerholm sanoi eräässä haastattelussa, että ruotsalaisilta vanhemmilta vaaditaan kaksinkertainen uhraus. Ensin heiltä vaaditaan uhraus silloin kun he avaavat kotinsa suomalaisille lapsille ja sitten heiltä vaaditaan toinen uhraus kun he luovuttavat jälleen takaisin nämä lapset. Me olemme tulleet siihen ajankohtaan, jolloin ruotsalaisilta vanhemmilta vaaditaan tämä toinen uhraus ja on vain valitettavaa, että on ihmisiä, jotka eivät enää monen

⁶³ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–786.

⁶⁴ Malinen & Tamminen 2017, 72.

⁶⁵ Kirves 2010, 107–108.

vuoden kuluttua jaksu muistaa, että he silloin kun ovat ottaneet nämä lapset, ovat sitoutuneet luovuttamaan takaisin nämä lapset.⁶⁶

Leivo-Larsson peräänkuuluttikin ajan antamista ruotsalaisille, jotta he pystyvät ymmärtämään, että heidän on luovutettava lapset varsinaisille vanhemmilleen. Asioiden sovittelu oli hänen mielestään oikea tapa päästä asioissa yhteisymmärrykseen.⁶⁷ Tämä ajan antamisen ja odottelun toive on toisaalta ristiriidassa sen kanssa, että hän oli puheessaan aikaisemmin argumentoinut, että lasten palauttamisen kanssa oltiin jo liian myöhässä. Ongelmat eivät olisi kasvaneet näin suuriksi, mikäli lapset olisi palautettu Suomeen ajallaan sodan loputtua. Leivo-Larsson teki myös eroa ”virallisen Ruotsin” ja ruotsalaisten vanhempien välille. Hän puolusteli Ruotsia, että se oli valtiona toiminut lasten palauttamiseen liittyen oikealla tavalla: jakanut ruotsalaisille tietoa, että lapset on palautettava Suomeen. Hänen mukaansa ei olisi siis oikein sysätä Ruotsin vastuulle niiden vanhempien tekoja, jotka eivät ole valtion antamien ohjeiden mukaan toimineet.⁶⁸

Ruotsalaisten tyytyväisenä pitäminen olikin puolueena SDP:lle erityisen tärkeää hyvien pohjoismaisten ammattiyhdistyssihteiden vuoksi, ja se oli pitänyt lastensiirtotoiminnan kritisointia kiittämättömyyden osoittamisena ruotsalaisille. SDP oli ollut myös aktiivisesti mukana toteuttamassa lastensiirtotoimintaa.⁶⁹ Olisikin jälkikäteen näyttänyt erikoiselta, mikäli sen kansanedustajat kritisaisivat ruotsalaisia, joiden apua olivat kiitollisina olleet vastaanottamassa.

Ymmärrettävästi myös RKP:ssa toivottiin ruotsalaisten huomioimista. Ernst Von Born peräänkuulutti keskustelussa kiitoksen osoittamista ruotsalaisille, jotka sodan keskeltä ottivat maahansa suomalaislapsia hoidettavaksi.⁷⁰ RKP:lle on pohjoismainen yhteistyö ja läheiset suhteet Ruotsiin olleet tärkeitä. Myös ruotsinkieliset suomalaiset ovat suurimmaksi osaksi puolustaneet lastensiirtoja ja heidän on ollut vaikea ymmärtää arvostelua, jota ruotsalaisia kohtaan asiassa on annettu.⁷¹

SKDL:n kansanedustajien puheenvuoroissa ei sen sijaan annettu yhtä suurta ymmärrystä ruotsalaisille. Irma Torvi myönsi kyllä, että Suomella on velvollisuus tuntee ruotsalaisille kiitollisuutta saadusta avusta. Vastapainona hän puheenvuoroissaan huomioi kuitenkin, että apu oli tullut tarpeeseen sodan aikana ja sen jälkeenkin. Nyt kun perheiden taloudelliset olot olivat paremmat, lapset voisivat palata koteihinsa. Torvi

⁶⁶ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 786.

⁶⁷ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 786.

⁶⁸ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 786.

⁶⁹ Kaven 2010, 28, 30.

⁷⁰ Ernst Von Bornin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 779–780.

⁷¹ Kaven 2010, 28, 146, 166.

kritisoi myös Suomen 6.2.1931 hyväksymää Pohjoismaista sopimusta⁷², josta suomalaisilla vanhemmilla ei lapsia lähettäessään ollut tietoa.⁷³

Myös Elli Stenberg oli kriittinen sen suhteen, kuinka lasten palauttamisessa pitäisi ottaa huomioon Ruotsin tyytyväisyydestä huomioiminen. Kuten Torvi myös Stenberg kritisoi erityisesti sitä, että aiheessa on vedottu rauhanaikana vuonna 1931 allekirjoitettuun pohjoismaiseen sopimukseen. Eihän sopimuksen tekohetkellä voitu tietää, että Suomessa tullaan tilanteeseen, jossa joudutaan lähettämään kymmeniä tuhansia suomalaislapsia turvaan. Stenberg jopa kyseenalaisti sen, tiedettiinkö tuleva tilanne ja tehtiinkö sopimus juuri sitä ajatellen. Hän vertasi samalla toimintaa jopa natsi-Saksaan ja Himlerin päiväkäskyyn ”*tuoda mahdollisimman paljon lapsia muista maista Saksaan germanisoitavaksi*”⁷⁴. Stenberg totesi kuitenkin, ettei itsekään tähän usko, mutta jatkoi silti ruotsalaisten kritisoimista siitä, että he olivat yrittäneet sinne lähetetyistä lapsista tehdä ruotsalaisia ja siinä olivat usein onnistunutkin. Hän arvosteli myös porvarillisia lehtiä, jotka hänen mukaansa olivat yrittäneet kääntää yleistä mielipidettä ruotsalaisten kasvattivanhempien puolelle. Stenberg kysyi myös maksetaanko lapsilla se, että Ruotsi on Suomea auttanut.⁷⁵

4.4. Lastensiirrot poliittisena välineenä

Neljäs teema on lastensiirrot poliittisena välineenä. Se näkyi kansanedustajien puheenvuoroissa lastensiirtotoiminnan ja lasten palauttamiseen liittyvän kysymyksen politisoimisena, oman puolueen toiminnan puolusteluna sekä muiden toiminnan kritisointina.

SDP:n Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuorosta nousi selvästi esiin oman sekä SDP:n toiminnan puolustelu. Leivo-Larsson kertoi, että hän oli sekä ministerinä että lastensuojelulautakunnan jäsenenä toimiessaan kiirehtinyt lasten Suomeen palauttamista. Samoin hän toi esiin, että vaikka lastensiirtokomitea olikin lopettanut toimintansa, oli kuitenkin perustettu uusi toimikunta jatkamaan asian hoitamista. Lisäksi hän kertoi ministerinä ollessaan perustaneensa komitean selvittämään lasten palauttamiseen liittyviä kysymyksiä sekä mainitsi hallituksen osoittaneen määrärahan, jolla voitiin antaa oikeudellista apua oikeudenkäynteihin

⁷² Suomi oli 6.2.1931 hyväksynyt yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa sopimuksen, jonka mukaan lapseksiottamiseen liittyvät hakemukset ja niiden purkaminen on tutkittava siinä sopimusvaltiossa, jossa lapseksiottajalla on kotipaikka eli tässä tapauksessa Ruotsissa. Tästä syystä oikeustaistelut lasten palauttamiseen liittyen käytiin Ruotsissa. Valtiosopimus 20/1931. Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksitysoikeudellisia määräyksiä sisältävä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus sekä siihen liittyvät loppupöytäkirja ja Suomen ja Tanskan välinen 9 päivänä kesäkuuta 1931 käyty noottienvaihto. 11 Artikla.

⁷³ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 723–726; Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787–788.

⁷⁴ Elli Stenbergin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 779.

⁷⁵ Elli Stenbergin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 776–779, 783, 788–789.

päättäneissä lasten palauttamistapauksissa. Lisäksi hän toi esiin, että lapsia, jotka on lastensiirtokomitean toimesta lähetetty ja palautettukin Suomeen, on vapaaehtoisesti lähtenyt takaisin Ruotsiin kasvatuserheensä luokse.⁷⁶

Lastensiirrot poliittisena välineenä -teemaan liittyi myös muiden puolueiden esittämän arvostelun kritisointi. SDP:n Tyyne Leivo-Larsson arvosteli erityisesti SKDL:n kansanedustajien SDP:n hallitukselle esittämää kritiikkiä perustellen, kuinka SKDL oli ennen vuotta 1948 ollut itse monella tapaa jarruttamassa lasten Suomeen takaisin saamista. Hän muun muassa totesi, että nimenomaan SKDL oli ollut vastustamassa lasten palauttamista vuosina 1945 ja 1946, sekä etteivät SKDL:n edustajat kiinnittäneet samaan kysymykseen huomiota silloin, kun keskusteltiin heidän johtamansa hallituksen vuoden 1947 toimintakertomuksesta.⁷⁷ Hän totesi myös, ettei hänen ollut ministerinä toimiessaan mitenkään mahdollista loppuvuoden 1948 aikana korjata kaikkia aikaisemmin syntyneitä epäkohtia.⁷⁸ Näillä perusteluillaan Leivo-Larsson toi esiin näkemystä, että keskustelun taustalla olisi ennemmin tarve politikoida sotalapsikysymyksellä kuin todellisuudessa olla huolissaan Ruotsissa vielä olevien lasten sekä perheiden tilanteesta.⁷⁹

SDP:n mieskansanedustajat osallistuivat Leivo-Larssonin tavoin keskusteluun kysymyksen politisoinnin kautta kritisoijia arvostellen. Huomionarvoista on se, että lastensiirrot poliittisena välineenä -teema oli ainoa, joka oli tunnistettavissa SDP:n mieskansanedustajien käyttämissä puheenvuoroissa. Kalle Jokinen käytti molemmissa täysistuntokeskusteluissa sisällöltään samanlaisen puheenvuoron puolustaen perustuslakivaliokuntaa, joka hänen mukaansa oli parhaalla mahdollisella tavalla asioita pyrkinyt selvittämään. Hän toi esiin näkemyksensä, jonka mukaan vastalauseilla haetaan ainoastaan poliittista huomiota, koska myös kritisoijat ovat todenneet sosiaaliministeriön tehneen kaikkensa lasten kotiin saamiseksi.⁸⁰ Jokinen ei siis ottanut mitenkään kantaa varsinaiseen sotalapsi-kysymykseen, vaan ainoastaan sen ympärillä käytyyn poliittiseen toimintaan.

Myös SDP:n Juha Kuittinen kritisoi sitä, että lasten palauttamisesta oli tehty poliittinen kysymys. Hänen mukaansa kaikki tiesivät ne tosiasiat, miksi lapsia Ruotsiin lähetettiin. Sen vuoksi kysymyksen politisointi oli puolueilta täysin turhaa. Hän käytti myös termiä ”lapsenvaattijat” tiedustellessaan, mitä lapsien Suomeen palauttamista ajavat kansanedustajat haluavat tehdä niille äideille, jotka eivät halua lapsiaan takaisin

⁷⁶ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–785.

⁷⁷ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784.

⁷⁸ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–785.

⁷⁹ Tyyne Leivo-Larssonin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 784–785.

⁸⁰ Kalle Jokisen puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 12.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 726–727; Kalle Jokisen puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 788.

Suomeen, koska uskovat lapsien voivan Ruotsissa paremmin.⁸¹ Kaikki suomalaisvanhemmat eivät tosiaan halunneet lapsiaan takaisin, koska vanhemmat kokivat elämän helpommaksi ilman lapsia.⁸²

Sama suhtautuminen oli näkyvillä myös SDP:n äänenkannattajalehdessä eli Suomen Sosialidemokraatissa. Lehdessä uutisoitiin 24.5.1950 edellisen päivän eduskunnan täysistunnosta ja siellä käydystä keskustelusta. Uutisessa kerrottiin lyhyesti, mitä muutamat kansanedustajat olivat keskustelussa todenneet. Lisäksi Leivo-Larssonin puheenvuorosta kirjoittamisen yhteydessä kritisoitiin kommunisteja. Heitä arvosteltiin siitä, että nyt oltiin tunteellisesti vaatimassa lasten Suomeen palauttamista, vaikka SKDL sodan päätyttyä oli sitä itse vastustamassa.⁸³

Viranomaisten toiminnan puolustelun kautta lastensiirrot poliittisena välineenä -teema oli tunnistettavissa myös muiden mieskansanedustajien puheenvuoroissa. Kokoomuksen Kaarlo Ahmavaara puolusteli viranomaisia, että he olivat tehneet ja tulisivat jatkossakin varmasti tekemään kaikkensa. Hän viittasi puheenvuorossaan myös kansainväliseen lakiin, eduskunnassa hyväksyttyyn pohjoismaiseen sopimukseen sekä oikeuskäytäntöön, joiden mukaan suomalaisten vanhempien ja kasvattivanhempien kiistoja käsitellään. Niihin vedoten Ahmavaara totesi, ettei heillä ollut asian suhteen juurikaan mahdollisuuksia konkreettisille toimenpiteille.⁸⁴ Myös RKP:n Ernst von Born totesi, että perustuslakivaliokunta oli todennut viranomaisten tehneen kaiken mahdollisen suomalaislasten palauttamiseksi. Hän korosti vielä toisessa puheenvuorossaan sitä, että ulkoasiainvaliokunta ei ollut katsonut tarpeelliseksi antaa asiasta lausuntoa, vaikka kysymys koski juurikin ulkosuhteita.⁸⁵

Lastensiirrot poliittisena välineenä -teema oli vahvasti esillä myös SKDL:n kansanedustajien puheenvuoroissa. Sekä Irma Torvi että Elli Stenberg vastasivat omissa puheenvuoroissaan kritiikkiin, jota heitä kohtaan kysymyksen politisoimisesta esitettiin. Irma Torvi oli sitä mieltä, että kyseessä ei ollut poliittinen asia, koska myös maalaisliitto oli osallistunut heidän kanssaan vastalauseen tekemiseen. Ilmeisesti siis Torven näkemys oli se, politiikasta olisi kyse ainoastaan silloin, kun yksi poliittinen ryhmä on yksikseen asian takana. Torvi myös kiisti puheenvuorossaan kritisoineensa Tyyne Leivo-Larssonia, joka oli aikaisemmassa omassa puheenvuorossaan puolustellut omaa toimintaansa, koska oli kokenut tulleen arvostelluksi.⁸⁶ Elli Stenbergin yhden puheenvuoron alussa esiintyi poliittiseen toimintaan kuuluvaa sisältöä. Puoluekollegansa Irma Torven tavoin hän kiisti kritisoineensa erityisesti Tyyne Leivo-Larssonia, vaan yleisesti Fagerholmin

⁸¹ Juho Kuittisen puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 786–787.

⁸² Kirves 2010, 108.

⁸³ Keskustelua Ruotsissa olevien lasten palauttamisesta. Suomen Sosialidemokraatti. 24.5.1950, 4.

⁸⁴ Kaarlo Ahmavaaran puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787.

⁸⁵ Ernst von Bornin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 779–780, 786.

⁸⁶ Irma Torven puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 787–788.

hallitusta ja perustuslakivaliokunnan niitä kansaedustajia, jotka hänen mukaansa suhtautuivat lasten palauttamiseen väärin. Stenbergin mukaan keskustelussa oli puhtaasti kyse siitä, kuinka eduskunta ja perustuslakivaliokunta arvostivat Suomen kansalaisuutta lasten näkökulmasta.⁸⁷

SKDL:n äänenkannattaja Vapaa Sana julkaisi ensimmäisen täysistunnon jälkeen lyhyen uutisen eduskunnan keskusteluista 13.5.1950 ja 14.5.1950 lehdessä oli Irma Torven puheenvuoro kokonaisuudessaan. Jutuissa ei muulla tavoin kommentoitu lasten palauttamiseen liittyviä kysymyksiä, mutta 13.5. lehdessä todettiin Kalle Jokisen esittämän hallituksen ja perustuslakivaliokunnan puolustelun olleen onnetonta, eikä sen pystyvän mitenkään vastaamaan siihen murskaavaan kritiikkiin, jota hallituksen toiminnasta on annettu.⁸⁸ Vastaavanlainen lyhyt uutinen oli myös toisen täysistunnon jälkeen 24.5.1950, mutta siinä todettiin ainoastaan asiasta käydyn vilkasta keskustelua.⁸⁹

Eduskuntakeskustelussa yllättävän suuressa roolissa vaikuttikin olleen poliittinen väittely, eikä niinkään edelleen Ruotsissa olevien sotalaisten tilanteiden ratkaiseminen. Väittelyn taustalla on varmasti vaikuttanut Suomen sotien jälkeinen poliittinen tilanne. Jatkosodan jälkeiset vuodet 1940-luvun lopussa olivat Suomen yhteiskuntajärjestyksen säilymisen kannalta epävakaita. SKP:stä oli tullut välirauhan jälkeen ensimmäinen kerran laillinen, ja sen suunnitelmiin kuului saada koko työväestö kansandemokraattien taakse. Tähän suunnitelmaan se tarvitsi avukseen SKDL:ää. Vasemmistopuolueiden välillä käytiinkin kiivasta valtataistelua, kuka nyt Suomessa edustaa ja ajaa työväestön asiaa. Alkuun SKDL menestyikin taistelussa, kun SDP:stä siirtyi sinne merkittäviä toimijoita ja jopa kokonaisia osastoja. Valtaosa sosiaalidemokraateista ei kuitenkaan ollut valmiita jättämään puoluettaan ja lähtemään mukaan SKDL:ään. SDP puolueena päätti myös tehdä etäisyyttä SKDL:ään ja hylkäsi ehdotuksen vaaliliitosta vuoden 1945 eduskuntavaaleissa. Siitä huolimatta SKDL menestyi hyvin vuoden 1945 eduskuntavaaleissa, vaikka se jäikin täpärästi yhdellä paikalla suurimman puolueen SDP:n taakse. Sen seurauksena SKDL, ja SKP sen mukana, sai aikaisempaa selvästi enemmän valtaa Suomen sisäpolitiikassa ja heillä oli hallituksessa merkittäviä ministeripaikkoja. Vuoden 1948 eduskuntavaalien jälkeen, jolloin SKDL kärsi ison 11 kansanedustajan tappion, se eristettiin hallitusvastuusta.⁹⁰

Vasemmistopuolueiden keskenään käymä valtataistelu edellisinä vuosina ei kuitenkaan näkynyt lastensiirtotoimintaan liittyvinä sisältöinä puolueiden äänenkannattajalehdissä. Sen enempää Suomen Sosialidemokraatti tai Vapaa Sanakaan eivät juurikaan osallistuneet lastensiirroista käytyyn keskusteluun,

⁸⁷ Elli Stenbergin puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 788–789.

⁸⁸ Fagerholmin hallituksen ruma historia eduskuntakäsittelyn valokeilassa. Vapaa Sana. 13.5.1950, 2–3; Suomalaislapset Ruotsissa muodostavat edelleen ajankohtaisen ongelman, 15.000 sotapakolaislasta vieraalla maalla. Vapaa Sana 14.5.1950, 4.

⁸⁹ Fagerholmin sisä- ja ulkopoliittikka arvostelun kohteena eduskunnassa. Suomalaislapset Ruotsissa. Vapaa Sana 24.5.1950, 2.

⁹⁰ Holmila & Mikkonen 2015, 128–132; Mickelsson 2015, 134–137; Rantanen 2015, 241, 253–254.

eivätkä siten olleet tukena SDP:n ja SKDL:n välisessä valtataistelussa. Täysistunnoissa käyty keskustelu ja siten eduskunta virallisena instituutiona näytti olleen tärkeämpi näyttämö oman politiikan tekemiselle.

Toisaalta eduskuntakeskustelussa kuultiin myös näkemyksiä siitä, ettei kysymystä saisi politisoida. Ne puheenvuorot tulivat kuitenkin muilta kuin vasemmistopuolueiden kansanedustajilta. Eduskuntakeskustelussa maalaisliiton Väinö Okko korosti, että lapsia koskevasta kysymyksestä ei saa tehdä poliittista. Hän alkoi kuitenkin heti perään kritisoidaan SKDL:n syytöksiä, koska heidän edustajansa Sylvi-Kyllikki Kilpi oli ollut perustuslakivaliokunnassa sen esitystä sellaisenaan hyväksymässä.⁹¹ Myös Maalaisliiton Juho Annala korosti toisessa puheenvuorossaan, ettei hänen tekstilisäysesityksessään ole mitään poliittista, vaan kyseessä on aito huoli saada lapset takaisin Suomeen. Samalla hän myös kritisoi kokoomuksen Ahmavaaran tulkintoja, ettei olemassa olevien lakien puitteissa eduskunnalla olisi mahdollisuutta tehdä asialle mitään.⁹² Puheenvuorojen perusteella hallituksen ja perustuslakivaliokunnan mietintöä puolustaneet kokivat heihin kohdistuneen kritiikin poliittisena toimintana, kun taas kritisoijien mielestä kyseessä on puhtaasti lasten, vanhempien ja Suomen kansan oikeuksiin liittyvä kysymys.

5. Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt SDP:n ja SKDL:n naiskansanedustajien suhtautumista lastensiirtoihin vuoden 1950 valtiopäivien eduskuntakeskusteluissa. Valtiopäiväasiakirjojen avulla etsin vastausta tutkimuskysymyksiin, miten vasemmistopuolueiden naiskansanedustajat suhtautuivat lastensiirtoihin ja miten he kantaansa perustelivat sekä miten sukupuoli ja puoluetusta vaikuttivat vasemmistopuolueiden naiskansanedustajien kantoihin. Analyysimenetelmänä käytin teemoittelua, jonka avulla puheenvuoroista pystyi erittelemään kansanedustajien näkökulmia ja niille perusteluita. Puheenvuoroista tunnistettavat teemat olivat kiintymyssuhde, suomalaisten oikeus lapsiin, ruotsalaisten tyytyväisyys ja lastensiirrot poliittisena välineenä. Yleisesti täysistuntokeskustelussa oltiin yksimielisiä siitä, että suomalaislapset pitäisi saada takaisin kotiin perheiden niin halutessaan ja että 15 000 lapsen menetys on Suomelle suuri tappio.

Lähtökohtaisesti jo vasemmistopuolueiden naiskansanedustajien puoluetusta vaikutti siihen, mitä mieltä he olivat lastensiirroista. SKDL:n äänessä olleet kansanedustajat Irma Torvi ja Elli Stenberg kritisoivat lastensiirtotoimintaa hyvin voimakkaasti ja vetosivat siihen, että suomalaisilla on oikeus lapsiin, kuten SKDL oli puolueena muutenkin tehnyt. SDP vastaavasti oli hallituksen toimintakertomusta käsiteltäessä syytettynä, koska he olivat itse kertomusajalta hallitusvastuussa. Myös ruotsalaisilta saatuun apuun suhtautumisessa oli

⁹¹ Väinö Okon puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 783–784.

⁹² Juho Annalan puheenvuoro. Täysistuntokeskustelu 23.5.1950. EA. VPA. Pöytäkirjat. 1950, 788.

eroja. SKDL:n enemmän kritisoidessa Suomen osallistumista pohjoismaiseen sopimukseen SDP:ssä peräänkuulutettiin kiitollisuuden osoittamista ruotsalaisille. SDP:n näkökulma tukikin samalla puolueen pyrkimyksiä huomioida ruotsalaisten sodanaikainen anteliaisuus hyvien ammattiyhdistysliikesuhteiden säilyttämiseksi.

Erityisesti SKDL:n kansanedustajien Irma Torven ja Elli Stenbergin puheenvuoroissa oli voimakkaana vaatimukset, että valtion tulee taloudellisesti auttaa niitä perheitä, joiden lapsia on edelleen Ruotsissa. Suurin osa lähetetyistä sotalapsista oli työläistaustaisia, joten myös Ruotsiin jääneissä lapsissa oli paljon työläisperheiden lapsia, joilla ei ollut taloudellista mahdollisuutta selvittää huoltajuuskiistojen aiheuttamista oikeudenkäyntikuluista. Ottaen huomioon vasemmistopuolueiden edellisinä vuosina käydyn valtataistelun työväestön kannatuksesta, on ymmärrettävää, että juuri SKDL halusi vaatia taloudellista auttamista ja siten vedota työväestöön. SKDL ei tosin jäänyt vaatimustensa kanssa yksin, vaan samaa taloudellisen avun antamista edellyttivät myös SDP:n Tyyne Leivo-Larsson sekä useat mieskansanedustajat muista puolueista.

Käytyä eduskuntakeskustelua leimasi muutenkin vahvasti politisointi ja sotalapsiin liittyvien kysymysten käyttäminen poliittisena välineenä oman edun tavoittelemiseksi. Kansanedustajan puoluetäustasta riippuen oltiin hyvin erimielisiä siitä, yritettiinkö lapsia koskevaa kysymystä käyttää poliittisena välineenä (SDP:n kanta SKDL:n toiminnasta) vai oltiinko aidosti huolissaan suomalaisista lapsista ja hallituksen välinpitämättömyydestä asian ratkaisemiseksi (SKDL:n kanta SDP:n toiminnasta). Esimerkiksi Tyyne Leivo-Larsson keskittyi pitkässä puheenvuorossaan puolustamaan omaa sekä SDP:n toimintaa kuitenkin samaan aikaan kantaen huolta vielä Ruotsissa olevista suomalaisista lapsista sekä heidän perheistään. Hän oli itse toiminut hallituksessa ja oli ministerinä siten vastaamassa lastensiirtokomitean toiminnasta ja sen lopettamisesta. SDP:n oman poliittisen toiminnan puolustelemaa linjaa vahvisti vielä se, että keskusteluun osallistuneet mieskansanedustajatkin kommentoivat asiaa ainoastaan lastensiirrot poliittisena välineenä - teeman kautta arvostellen SKDL:ää heitä kohtaan esittämästä kritiikistä. Eduskunta virallisena toimielimenä ja poliittisena instituutiona vaikuttikin olevan tärkeä paikka oman poliittisen agendan esittämiseksi.

Myös sukupuoli vaikutti siihen, minkälaisia puheenvuoroja vasemmistopuolueiden kansanedustajat pitivät, vaikkakin muut asiat näyttivät olleen suuremmassa roolissa. SKDL:n kansanedustajista hallituksen toimintakertomukseen liittyvässä keskustelussa oli äänessä myös kaksi mieskansanedustajaa, mutta he ei eivät kommentoineet millään tavalla lasten palauttamista. Kyseessä saattoi olla puolueen sisäinen työnjako ja haluttiin naisten pitävän tunteikkaita puheenvuoroja lasten Suomeen saamiseksi. Vai olisiko voinut olla niin, että lasten kohtalo kosketti SKDL:ssä ainoastaan naiskansanedustajia. SKDL:n äänenkannattajassa Vapaa Sana -lehdessä uutisoitiin keskustelusta kuitenkin näyttävästi, joten kysymys siten vaikutti olevan koko puolueen yhteinen.

SDP:n osalta keskustelussa esiintyi vastaavanlainen jako Tyyne Leivo-Larssonin ollessa ainoa, joka käsitteli kysymystä kiintymyssuhteen ja suomalaisten oikeus lapsiin -teeman kautta. SDP:n kahdeksasta naiskansanedustajasta Leivo-Larsson oli lisäksi ainoa, joka ylipäänsä puhui eduskunnan täysistunnossa. Mielenkiintoinen kysymys on se, eikö muilla naiskansanedustajilla ollut kysymykseen mitään sanottavaa vai jakoivatko he täysin samat ajatukset, jotka puolueen muut kansanedustajat istunnoissa sanoivat. Mahdollistahan oli myös, että SDP:n eduskuntaryhmässä oli aikaisemmin yhdessä sovittu, ettei keskusteluun osallistuta laajalla rintamalla. SDP oli kuitenkin ollut mukana toteuttamassa lastensiirtotoimintaa sekä kyseisessä toimintakertomusvuoden hallituksessa järjestämässä lasten kotiinpaluuta. Asian syvälinen keskustelu ja sitä kautta SDP:lle osoitettu laajempi kritiikki olisivat voineet vaikuttaa negatiivisesti puolueen kannatukseen. SDP:llä kysymyksessä oli myös vastakkain ruotsalaisten tyytyväisyydestä huolehtiminen ja työläisperheiden lasten auttaminen. Vastakkainasettelu näiden kahden valinnan välillä oli puolueelle varmasti hankala.

Pohtivatko naiskansanedustajat kysymystä siis naisina äitiyden ja hoivaamisen tarpeen kautta vai poliittisina toimijoina puolueensa politiikan kautta? SDP:n naiskansanedustajien passiivisuus täysistuntokeskustelussa voisi kertoa enemmän uskollisuudesta puolueelle ja sen toteuttamalle hallituspolitikalle kuin suhtautumisesta suomalaisten lasten palauttamiseen liittyviin kysymyksiin. Koska eduskunnalla oli käsittelyssä valiokunnan mietintö hallituksen toimintakertomuksesta, oli ymmärrettävää, että SDP:n kansanedustajat, myös naiset, olivat oman puolueensa toiminnan takana. Kansanedustajat eivät myöskään henkilökohtaisesti olleet olleet päättämässä lasten Ruotsiin lähettämistä, joten heidän ei palauttamisen epäonnistuttua tarvinnut puolustella aikaisemmin tekemiään päätöksiä. Myös SKDL:n naiskansanedustajat näyttäytyivät enemmän poliittisina toimijoina, vaikkakin heidän puheenvuoroissaan peräänkuulutettiin vahvasti äitien asiaa, suomalaisten oikeutta lapsiin ja lasten Suomeen saamisen tärkeyttä. Keskusteluissa heidän perusteluissaan olivat suuressa roolissa hallituksen eli SDP:n toiminnan kritisointi sekä työläisperheiden taloudellinen auttaminen, jotka voidaan molemmat laskea SKDL:lle tärkeiksi poliittisiksi tavoitteiksi. Vuoden 1950 valtiopäiviä edeltävinä vuosina käyty valtataistelu SDP:n ja SKDL:n välillä näytti vaikuttaneen edelleen siihen, kuinka puolueen naiskansanedustajat asemoivat paikkansa keskustelussa.

Lähteet

Eduskunnan arkisto, Helsinki. Digitoidut asiakirjat.

Valtiopäiväasiakirjat. Pöytäkirjat. 1950.

Valtiopäiväasiakirjat. Asiakirjat. 1950.

Valtiopäiväasiakirjat. Asiakirjat. 1949.

Suomen Sosialidemokraatti 24.5.1950.

Valtiosopimus 20/1931. Avioliittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälisyksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehty sopimus sekä siihen liittyvät loppupöytäkirja ja Suomen ja Tanskan välinen 9 päivänä kesäkuuta 1931 käyty noottienvaihto.

Vapaa Sana 14.5.1950, 24.5.1950.

Kirjallisuus

Anttonen, Anneli & Zechner, Minna, ”Tutkimuksen lähestymistapoja hoivaan”. Teoksessa Anttonen, Anneli & Valokivi, Heli & Zechner, Minna (toim.), *Hoiva: Tutkimus, politiikka ja arki*. Vastapaino: Tampere, 2009, 16–53.

Eduskunnan keskuskanslia, *Suomen eduskunta 1948–1950*. Valtioneuvoston kirjapaino: Helsinki, 1948.

Eduskunta, Kaikki entiset kansanedustajat. Eduskunnan viralliset verkkosivut. Verkkolähde. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/search/Sivut/people/results.aspx?k=%2A#k=NykyinenKansanedustaja%3AEi>. Luettu 2.3.2019.

Holmila, Antero & Mikkonen, Simo, *Suomi sodan jälkeen: Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944–1949*. Kustannusosakeyhtiö Otava: Keuruu, 2015.

Kavén, Pertti, *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset*. Kustannusosakeyhtiö Otava: Keuruu, 1985.

Kavén, Pertti, *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Historian väitöskirja, Helsingin Yliopisto, 2010.

Kirves, Jenni, "Sotalasten siirretty lapsuus". Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), *Haavoitettu Lapsuus: Sodassa koettua*. WSOY: Porvoo, 2007, 102–137.

Kirves, Jenni, "Sotalasten siirretty lapsuus". Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), *Sodan kasvattamat*. WSOY: Porvoo, 2010, 109–121.

Malinen, Antti & Tamminen, Ruomo, *Jälleenrakentajien lapset: Sotien jälkeinen Suomi lapsen silmin*. Gaudeamus: Helsinki, 2017.

Mickelsson, Rauli, *Suomen puolueet: Vapauden ajasta maailmantuskaan*. Vastapaino: Tampere, 2015.

Nevala-Nurmi, Seija-Leena, "Suojeluskuntien soturit, isät ja pojat". Teoksessa Markkola, Pirjo & Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.), *Näkymätön sukupuoli: Mieheyden pitkä historia*. Vastapaino: Tampere, 2014, 224–245.

Nevala, Seija-Leena & Hytönen, Kirsi-Maria, "Toimet työ ja taakat: Perhe-elämä maaseudulla sodan jälkeen". Teoksessa Kivimäki, Ville & Hytönen, Kirsi-Maria (toim.), *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere, 2015, 151–172.

Näre, Sari & Kirves Jenni, "Lapsuus sodan keskellä". Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni & Siltala, Juha & Strandberg, Joni (toim.), *Sodan kasvattamat*. WSOY: Porvoo, 2010, 12–30.

Rantanen, Keijo, " Pitkä Murros: Ammattiyhdistyliike ja kommunistit Nokian tehdasyhdyskunnassa". Teoksessa Kivimäki, Ville & Hytönen, Kirsi-Maria (toim.), *Rauhaton rauha: Suomalaiset ja sodan päättymisen 1944–1950*. Vastapaino: Tampere, 2015, 237–255.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 2018 (uudistettu painos).

Valtioneuvosto, Hallituksen tiedot ja kokoonpano. Fagerholmin hallitus, <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m1/32>, luettu 6.3.2019.

Valtioneuvosto, Ministerin tiedot. Janhunen Matti. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/m2/169>, luettu 9.3.2019.